Henrik Wergeland om selvmord

v/ Lars Mehlum

Den sterke økningen i forekomst av selvmord i Norge fra slutten av 1960-tallet frem mot slutten av 1980-tallet er kjent for mange. Langt færre er klar over at nåtidens høye selvmordstall ikke er enestående i vårt lands historie. Dette blir tydelig dersom vi ser nærmere på landsdekkende epidemiologiske data for selvmordshyppigheten som i Norge starter med året 1826 (Gjertsen 1987). På midten av 1800-tallet, særlig i perioden 1830–60, hadde Norge også forholdsvis høye selvmordsrater (11–12/100 000 pr år) (kvinner og menn under ett), langt høyere tall enn i hele hundreårsperioden mellom ca 1860 og 1960. Flere av samtidens fremtredende fagfolk befattet seg med dette problemet, og blant dem er nok Eilert Sundt (1817–75) mest kjent. Hans bidrag til beskrivelse og forståelse av selvmordsproblematikken har vi omtalt i en tidligere artikkel i Suicidologi (Mortensen 1998). Mindre kjent er det antakelig at vår store dikter Henrik Wergeland også interesserte seg for temaet, og det på et enda tidligere tidspunkt. Wergelands brede samfunnsengasjement er nok en viktig bakgrunn for denne interessen. Men også på det personlige plan hadde han erfaringer som ga ham innsikt i selvmordsproblematikken. Etter å ha blitt ettertrykkelig avvist av en kvinne han i lengre tid hadde vært sterkt betatt av, gjorde han den 26. juli 1827 et alvorlig selvmordsforsøk han senere omtalte som "den skrekkeligste av alle hendelser".

Sinnstilstanden han var i bar preg av dyp depresjon hvor psykosene kan ha vært nær. "Jeg var avsigndig – o mer enn avsigndig", skrev han om dette. I Yngvar Ustvedts Wergelandsbiografi (1994) er det gitt en detaljert og god beskrivelse av denne fasen i dikterens liv. Som vi skjønner har altså Wergeland hatt en personlig bakgrunn for sitt engasjement i temaet selvmord.

I dette nummeret av Suicidologi bringer vi Henrik Wergelands opplysningsskrift fra 1840 om selvmord. Skriftet er i dag interessant som et bidrag til historieskrivningen om selvmord i Norge. Samtidens holdninger til selvmord og selvmordsnære kan til en viss grad gi oss en pekepinn om viktige samfunnsmessige forhold. Men Wergelands skrift har ikke bare historisk interesse. Før vi slipper dikteren til skal vi kort peke på noen interessante poeng.

Forståelse fremfor fordømmelse

På Wergelands tid var den dominerende holdning at selvmord var naturstridig og dessuten en tilsidesettelse av plikten mot Guds bud, mot fedrelandet og mot slekt og venner. For en "kold Betragter og Overveier" kan i følge Wergeland dette synes opplagt og overbevisende. Men for den som har mistet alt håp, er ikke disse motforestillingerne alltid i stand til å demme opp mot selvmordet. Her peker Wergeland på behovet for å forstå hvordan situasjonen kan oppleves for den selvmordsnære personen i stedet for å fordømme eller moralisere. Wergeland tilhører jo opplysningstiden med dens vektlegging av rasjonalitet. Men i denne sammenheng, som så ofte ellers, viser Wergeland seg som en uavhengig tenker gjennom sin understrekning av innlevelse og forståelse fremfor "kold" rasjonalitet. I dag vet vi hvor avgjørende empati er for vår evne til å være til hjelp for mennesker i selvmordskriser. Wergelands holdning slik den fremkommer i dette skriftet, representerer også en modig teologs brudd med datidens juridiske og religiøse sanksjoner mot selvmordsnære personer. På denne tiden var det fortsatt forbudt å gravlegge selvdrepte i kristen jord (forbudet ble opphevet i 1843). Likeledes var det forbudt med kristne seremonier ved gravlegging av selvmordere (opphevet først i 1897).

"At utvide Haabets Grendser"

Wergeland peker også på *håpets sentrale betydning*; "At udvide Haabets Grendser maatte vel være det kraftigste Middel til at svække det Ondes Indtryk". Men hvordan skal så disse håpets grenser utvides? Å bli møtt med empati er faktisk en grunnleggende forutsetning – det later det til at Wergeland har innsett til fulle. Men her viser han seg også fra en mer jordnær og pragmatisk side. Han diskuterer hvordan man kan styrke håpet ved å hjelpe den selvmordsnære til å se at vansker kan overvinnes, problemer kan løses og vonde følelser kan ta slutt. Her vil det være nyttig om mulig å trekke inn den enkeltes tidligere vellykkede erfaringer med problemløsning. Mange psykoterapeuter vil kjenne igjen denne type intervensjonsstrategi. Wergeland argumenterer også

Litografi 1842

for at *det alltid er for tidlig* å ta sitt liv. "Hvorfor overile sig? Dødens Arme staae jo altid aabne". Men her og nå finnes det som regel muligheter til å forbedre situasjonen, få det lettere, en bedre morgendag. Wergelands tenkning viser også i denne sammenheng slektskap med viktige retninger innen terapeutisk tilnærming til mennesker i suicidalkriser der vekten legges på problemløsningsstrategier og modifisering av fastlåste tankemønstre med mål om redusert hjelpeløshet og håpløshet.

Men nå er det på tide å overlate ordet til Wergeland selv.

Litteratur

Gjertsen F. *Selvmord i Norge. Hovedfagsoppgave i sosiologi*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi, 1987.

Mortensen ES. *Eilert Sundt som selvmordsforsker*. Suicidologi 1998; 3 (1): 4-7.

Wergeland H. *Selvmord*. For Arbeidersklassen 1840; 1 (7. sept.)

Ustvedt Y. *Henrik Wergeland. En biografi*. Oslo: Gyldendal, 1994.